

HOGYAN ÁLLÍTHATJÁK MEG A MESÉK „EMBER VOLTUNK HANYATLÁSÁT”?

*A mesékben minden benne van:
mindaz, ami volt,
és mindaz, ami még lehet.*

A *Meseterápia* című könyv megjelenése óta eltelt alig három évben megnőtt az érdeklődés a mesék és a meseterápia iránt. Ez a folyamat azt jelzi számomra, hogy hosszú felejtés után a mesék újra jelen vannak a mindennapokban, egyre több felnőtt fordul a mesékbe szőtt tanítások felé, és talál az életére vonatkozatható, érvényes útmutatásokat a mesék bölcsességében. Az archaikus korok óta a népmese talán soha nem kapott ennyi és ekkora figyelmet sem a könyvkiadás, sem pedig az olvasók részéről. Ugyanakkor még mindig túlsúlyban van a tudományos igényű, értelmező kapcsolódás a mesékhez: mesetanfolyamok, mesefejtő csoportok, szimbólumkutató kurzusok indulnak telt házakkal, meseértelmező könyvek jelennek meg, meseiskolák kezdik meg működésüket, és óriási az érdeklődés minden, mesével kapcsolatos előadás, konferencia iránt. Én úgy vagyok ezzel, mint a mesebeli király: egyik szemem sír, a másik meg nevet. Örülök a népmese újbóli virágzásának, a meseértők és a mesék felé fordulóknak egyre növekvő táborának, de félek attól, hogy a sok bába között elveszik a mesét éltető forrás: a mesemondás és a mesehallgatás egyszerű öröme. Amikor nincs értelmezés, szimbólumfejtés, tanulmányozás, terápiás helyzet, hanem mindezek helyett az élő, lélegző mese működik. Amikor a meséről való beszédet felváltja a mese hallgatása. Amikor nem azért jönnek össze ötszázan egy

előadóteremben, hogy meghallgassák az előadót, hanem azért, hogy meghallgassák a mesemondót. Úgy vélem, ez lesz a mese új, igazi virágkora. Olyan virágkornak képzelem ezt, amelyben már nem lesz szükség sem meseértelmezésre, sem meseterápiára, mert a mesék közvetlenül, saját erejükből gyakorolnak hatást a mesehallgatókra, és így tartják fogva a képzeletet, a tudatot és az érzékszerveket.

De ettől még nagyon messze vagyunk, és sajnos kicsi az esélye annak, hogy valaha is elérünk ide. Meggyőződésem ugyan, hogy a megvalósítás nem lenne nehéz, csupán mesemondókra és mesehallgató közösségekre lenne szükség. Igaz, egyre több mesemondó van az országban ahhoz képest, hogy egy évtizede már csak nagy nehezen lehetett felkutatni egyet-egyét a régi-ek közül. Van már mesemondó-tanfolyam is, amelyen megtanulható, hogyan lehet a hagyomány tiszteletben tartásával mesét mondani. Csupán a mesehallgatási alkalmakból nincs elég, pedig a meséket csak az a közösség tudja életben tartani, amely rendszeressé teszi a mesékkel való kapcsolatát.

Miért lenne szükség arra, hogy a felnőttek újra sok mesét halljanak és ismerjenek? Ugyanúgy, ahogy vannak a világban kipusztulás előtt álló, veszélyeztetett állatok, vannak veszélyeztetett, kellő figyelem híján a kihalás szélére sodródott „emberi tudások” is. A Konrad Lorenz által 1988-ban megkongatott vészharang még ma is hangosan szól. Lorenz huszonöt évvel ezelőtt írt arról, hogy megkezdődött az a folyamat, amely során az ember lassan elveszíti, elsorvasztja azokat a tulajdonságait és képességeit, amelyek emberré teszik őt.¹ A tendencia – amelyet ő „ember voltunk hanyatlásaként” emleget – nem állt meg, sőt felgyorsult. Lorenz szerint az „emberi szellem olyan viszonyokat teremt, amelyekkel szemben az ember természetes hajlamai már nem állják a versenyt. Azok a kulturálisan

1. Konrad Lorenz: *Ember voltunk hanyatlása*. Fordította ifj. Kőrös László. Cartaphilus Kiadó, 1997. 239. p.

és »öszönösen«, genetikailag programozott viselkedési normák, melyek a történelmileg legkevésbé régi múltban még erények voltak, jelen körülmények között romlást hoznak ránk”² – írja. Egyenesen a lélek ellenfelének tartja az emberi szellemet, mondván, hogy „sem a ránk mint teremtményekre jellemző viselkedés, sem a tradíciók révén második természetünké lett illet tudásunk nem illik többé a mesterségesen létrehozott, szinte kizárólag a technokrácia által meghatározott környezetbe”.³ Az utóbbi évek pszichológiai kutatásai (elsősorban a pozitív pszichológiára mint az emberi erények és erősségek fiatal tudományára, valamint az evolúciós pszichológiára és a boldogságkutatások friss eredményeire gondolok⁴) szerencsére megerősítést adnak arra nézve, hogy az emberiség fennmaradásához elengedhetetlenek a „genetikailag programozott viselkedési normák”, még akkor is, ha „nem illenek” a modern világba. Véleményem szerint épp ezek életben és tiszteletben tartása, működtetése az egyik lehetséges módja annak, hogy emberségünk ne sorvadjon tovább. Persze egyre nagyobb problémát jelent, hogy lassan már nincs honnan „lemásolni”, nincs kitől el-sajátítani a jól működő emberi alapmintákat.

A MESÉK SZEREPE A VILÁG MEGISMERÉSÉBEN

Többek között épp azért maradtak ránk a mesék, hogy megőrizték az emberi lét viselkedési alapmodelljeit és mintáit. Sokat gondolkodtam azon, milyen meséken keresztül és hogyan mutassam be legegyszerűbben azokat a történeteket, amelyek alkalmasak egyfajta „optimális emberi létezés” illusztrálására. Az egyszerűséghez vezető útnál bonyolultabbat aligha ismer-

2. I. m. 8. p.

3. I. m. 146. p.

4. Lásd Csíkszentmihályi Mihály, Martin Seligman és Richard Layard munkásságát.

rek, ezért végül arra jutottam, hogy a „tapasztalati utat” választom, vagyis olyan meséket gyűjtök össze, amelyek az emberélet fordulóihoz és eseményeihez köthetők – hiszen ezek mindenkit érintenek –, és rajtuk keresztül mutatom be, hogyan segítik a mesék az ember fejlődését, valamint az egyik életszakaszból a másikba történő átlépést. De a kötetben olvasható mesék nemcsak az átlépés módját mutatják meg, hanem azt is, hogy az archaikus ember hogyan próbálta a lehető legjobban kiaknázni és működtetni az egyes életszakaszok adta lehetőségeket. Vagyis e könyv célja kettős: egyrészt életben tartani magukat a meséket, másrészt a megváltozott és az egyre nehezebb körülmények között életben tartani és működtetni az ember „genetikailag programozott viselkedési normáit”, hogy ember voltunk hanyatlását ne csak késleltessük, hanem – talán nem hiú remény – meg is állítsuk.

Ehhez azonban sok mindent kell újratanulnunk, és ezek közé tartozik a mesék értése is. Magyar népmeséink égisz éris fáját elgondolhatjuk úgy is, mint egy életfát, amely nemcsak nyílegyenesen tör az ég felé, hanem terebélyes oldalágai is vannak. A törzs és az oldalágak azt mutatják meg, hogy a bölcsőtől a koporsóig, a születéstől a halálig jól elhatárolható szakaszok tagolják életünket, és mindegyik szakaszban más-más feladatot kell beteljesítenünk, a világnak és saját életünknek más-más aspektusát kell felfedeznünk. Az oldalágak az egyes életszakaszok bejárásának szükségességére figyelmeztetnek, ugyanis a mesében csak akkor lehet egy szinttel feljebb kerülni, ha már minden „levelet” jól ismerünk. Annak, aki meg akarja mászni az égisz éris fáat, hét pár vasbocskorra van szüksége, s úgy kell eljárnia, mint a mesebeli Jánosnak: amint elnyűtte a vasbocskort – vagyis elejétől a végéig bejárt egy életszakaszt –, meg kell válnia az elnyűtt lábbelitől, és újabb vasbocskort húzva feljebb kell kapaszkodni a törzsön. Ez mára elfeledett tudássá vált.

Az életfordulók bejárására szándékosan merítettem több nép meséiből, érzékeltetve, hogy az adott életszakaszt kíséris fel-

adatok, kihívások és a velük összeköthető mesék minden nép mesekincsében megtalálhatók, de igyekeztem minél több magyar népmesét is bevonni, mert fontosnak tartom, hogy a magyar népmesékben megőrzött szellemi kincseink is visszakerüljenek a mindennapokba. A világ megismerésének sokféle útja lehet, ezek közé tartozik a meséké is. A meséken keresztül akarva-akaratlanul egyfajta tapasztalatot szerzünk a világról, s amikor ennek vagyunk részesei, a hagyomány által megszentelt tudásból merítünk. De mit nevezünk hagyománynak? „Az a láthatatlan szervezőerőt, amely a legrégebbi időkben az emberiség fennmaradásának egyik legfontosabb feltétele volt, amely kényszerítette eleinket egymás szájáról lesni el a szót, egymás kezét figyelve megtanulni a mozdulatot” – tartja a néprajzudomány.⁵ A meséket és a mesékbe szőtt jó tanácsokat is a hagyomány élte és tartotta fenn, hiszen „minden népköltészeti alkotás csupán akkor marad fenn, ha beleilleszkedik a tradícióba. Ha az emberek a magukénak érzik, tovább éneklük és tovább meséljük. Ha nem veszi szárnyára a hagyomány, vagy ha a közvetítők költői tehetsége elégtelen, leromlik és eltűnik”.⁶ Ezért fontosnak tartom megjegyezni, hogy ebben a könyvben elsősorban nem az én véleményemmel, okfejtésemmel vagy értelmezésemmel találkozik az Olvasó, mert ez csupán az én „saját meseterápiám” lenne. Igyekeztem a mesékbe szőtt igazságokat a hagyomány felől megközelíteni, a mindennapi élettől kezdve – lásd életemények, életfordulók – a valóság egy más aspektusból történő érzékeléséig. Nehéz terepen mozog az, aki a meséket szeretné köznyelvre fordítani, mert szinte lehetetlen: mindig szükség van egy „közvetítő nyelvre”, amelynek fényében értelmet nyernek a mesemotívumok: így jöhetett létre például a vallásbölcseleti meseértelmezés, valamint a filozófiai vagy a pszichológiai alapú megközelítés. Amellett, hogy természetesen

5. Kósa László–Szemerkenyi Ágnes: *Apáról fiúra*. Néprajzi kalauz. Móra Könyvkiadó, 1975. 9. p.

6. I. m. 10. p.

e „közvetítő nyelveken” is el lehet jutni a meséig, mégiscsak arról van szó, hogy ezekben az esetekben az adott terület fogalomkészletével közelítjük meg a történeteket, olykor nagyon is erőszakoltan. Ez egyébként azért oly könnyű, mert univerzális jellegüknél fogva a mesékre bármit rá lehet erőszakolni. A mesék elviselik ezt, de „apró” bosszút állnak: csak azoknak nyitják meg magukat teljes mélységükben, akik *belülről, a mesék felől indulnak kifelé*, vagyis nem egy másik tudományterület szakszókészletével operálnak, hanem a mese belső lényegét megragadva haladnak az emberi létezés általános törvényszerűségei felé, majd ezt elhagyva eljutnak önmaguk valóságához.

Ahhoz azonban, hogy „kifelé lehessen haladni”, előbb be is kell menni. Ez a könyv a befelé haladást szeretné megmutatni az egyes meséken keresztül, mégpedig úgy, hogy elvezeti a kapukhoz az Olvasót, kezébe adja a kulcsokat, de az, hogy melyik kulcs melyik zárba illik, önálló kutakodást, gondolkodást igényel. A történetek ugyanis valóban univerzálisak, de a hozzájuk kapcsolódás mindig egyedi. Ez persze nem azt jelenti, hogy ahány mese, annyi értelmezés, hanem azt, hogy a végső igazsághoz csak egyéni utakon lehet eljutni. Ahogy a Védák mondják: „Az Igazság egy, bár a bölcsek sok névvel illetik.”⁷

7. Ebben a formában idézi Joseph Campbell *Az ezerarcú hős* című művében. Fordította Varjasi Farkas Csaba. Édesvíz Kiadó, 2010. 13. p. A *Rigvéda* magyar fordításában a mondat az I. 164. 46. részben található, s így hangzik: „Az Egynek sok nevet adtak a bölcsek”. *Rigvéda. Teremtéshimnuszok*. Fordította Főríz László. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, 1995. 121. p.